

KÖNYV

AZ UTÁNOZHATATLAN BRUNO BETTELHEIM*Edith Kurzweil

Vajon Bruno Bettelheim valóban egy intellektuális rendszert épített-e fel annak érdekében, hogy racionálisan elfogadhatóvá tegye képmutató életét, ahogyan ezt életrajzírója, Richard Pollak gondolja, és ha ez tényleg így is történt, akkor miért nem „ismeri be hibáit, és tárja fel az igazságot, hogy megvédje becsületét” – ahogyan ő maga írta? Erre, úgy hiszem, az a rövid válasz adható, hogy ő ehhez túlságosan is sikeres képmutató volt, hiszen füllentései tették híressé, és ha valaki egyszer belevág egy ilyen karrier felépítésébe, akkor valóban ostobaság lenne visszalépnie. Bettelheimre azonban bármit lehet mondani, csak azt nem, hogy ostoba volt. Miután megérkezett az Amerikai Egyesült Államokba, általa kitalált, soha meg nem történt múltbéli tapasztalatokkal szerzett magának jó állásokat, majd rögtönzéseivel segítségével ért el még ennél is nagyobb és jobb dolgokat. Koncentrációs tábori tapasztalataival nagyképszerűsödött, aminek következtében rövidesen úgy emlegették, mint túlélési specialistát. Habár nem ő volt az egyetlen bécsi, aki ilyesmit tett, valószínűleg ő volt az egyetlen, aki fiktív önéletrajzát híres professzorságra, tiszteletbeli tudományos fokozatokra és világszerte lelkes üdvözlésre váltotta be.

1967-ben Richard Pollak meglátogatta Bruno Bettelheimet, aki ekkor a chicagói egyetemen működő Sonia Shankman Ortogenikus Iskola kinevezett igazgatója volt, azért, hogy többet megtudjon bátyja, Stephan haláláról, aki két évtizeddel azelőtt az intézet lakója volt. Pollakot megdöbbenette Bettelheim védekező hozzáállása, nevezetesen az, hogy édesanyjáról mint gonosztevőről, édesapjáról mint egy szürke senkiről beszélt, és az a magabiztossága, amellyel azt állította, hogy bátyja harminc lábnyi esése a szénaboglya tárolójába öngyilkosság volt.

---

* A cikk eredeti címe: The Inimitable Bruno Bettelheim. Az írás Richard Pollak *The Creation of Dr. Bettelheim: A Biography of Bruno Bettelheim* című könyvének (Simon and Schuster, New York, 1997) recenziójaként jelent meg a *Partisan Review* 1997/4. számában (647–656).

„Hogyan is van ezekkel a zsidó anyákkal, Mr. Pollak?” – kérdezte Bettelheim kemény, ellenszenves hangnemben, amellyel oly sok évvel később is elképesztette beszélgetőtársát. Végül ez az interjú indította Pollakot arra, hogy megírja ennek az okos és elbűvölő embernek kiváló és pártatlan életrajzát, akinek igazságokkal körülölelt hazugságai és hazugságokkal körülölelt igazságai egész életére ráillettek.

Gomba módra szaporodtak az öngyűlölő zsidók Bettelheim Bécsében, és sokan közülük, miután megérkeztek Amerikába, felfújták korábbi eredményeiket és iskolázottságukat, mert szükségük volt munkára. Azok a menekültek, akik az Eclairnál gyűltek össze New York 72. utcájában az 1940-es évek elején, tréfájuk tárgyává tették azokat a hegedűművészeket, akik a Bécsi Filharmonikusokkal akartak együtt játszani, illetve vezényelni a Staatsoperben, vagy azokat az üzlettulajdonosokat, akik most emlékeiket mesélik áruházairól, és azokat a banki alkalmazottakat, akik a bankárságig pöffeszkedtek fel magukat. Mindemellett az a kiábrándító helyzet, amely az újonnan érkezettek friss kiszabadulásának következtében vált valósággá, ötvöződött rokonaik élete miatti aggodásukkal, azzal a nehéz szembesüléssel, hogy uras kényelemből szegénységbe süllyedtek, szakképzetlen munkáért tülekedtek, és mindezek felül még az angol nyelvet is tanulták; egybekovácsolta őket. Mindannyian úgy érezték, hogy hazudniuk kell azért, hogy munkát kapjanak. A menekültek a következő tanácsokkal látták el a frissen érkezetteket: „ha nem érted azt, amit a jövődő főnököd mond neked, csak bólogass, ha még soha nem végeztél olyan munkát, amit felajánl neked, akkor mondd azt, hogy már van tapasztalatod azon a területen, és figyeld, hogyan végzi azt a melletted dolgozó, még akkor is, ha a nap végén elbocsátanak, megtanultál valamit, és néhány dollárral gyarapodtál. Csak folyamatosan improvizálj!” Mivel a náci törvények és a háború miatt a korábban szerzett bizonyítványokat nem lehetett bemutatni, Bettelheim állíthatta azt, hogy a humán tudományok területén pszichológiából doktorált.

Biztos vagyok benne, hogy Bettelheim nem tudta volna csak úgy egyszerűen eladni magát, mint az unokahúga, Edith Buxbaum, aki orvos és pszichoanalitikus is volt egy személyben, és be tudta bizonyítani szakértelmét az állami bizottság előtt. Neki ki kellett dolgoznia a „menekültek tízparancsolata” saját magára szabott változatát. Végül Bettelheim a Rendkívüli Segélyezési Bizottság segítségével szabadult ki a dachauai és a buchenwaldi táborokból. Buxbaum Lawrence-Kubie-t, a híres pszichoanalitikust bízta meg azzal, hogy járjon közben Bettelheim érdekében az amerikai külügyminisztériumban. Ez a szerencsesorozat tette lehetővé számára azt, hogy felhasználja korábbi olvasmányait és a Richard Sterbával, Freud egyik tanítványával folytatott, meglehetősen rövid ideig tartó pszichoanalízisét arra, hogy elhitesse pszichoanalitikus múltját. Amikor 1939 végére néhány ember szintén kiszabadult a táborokból, azonnal az Egyesült Államokba menekültek, a pszichoanalitikus elmélet még mindig hamisítatlan volt. Így Bettelheim tábortársain végzett pszichoanalitikus praxisa látható elismerést nyert.

A táborban mindenekelőtt saját magának harcolta ki az elismerést azzal, hogy bizonyította erejét bebörtönzőivel szemben, akik viszonzásképpen megtisztelték őt bátorságáért. Azt azonban már mindannyian régóta tudjuk, amiről Ernst Federn, a Buchenwald táborbeli legjobb barátja tudósított, és amit Pollak a későbbiekben dokumentált, hogy Bettelheim ugyanolyan nyomorult volt a táborban, mint bárki más, de olyan szerencséje volt, hogy pénzt kapott az édesanyjától, és így megvesztegetett néhány őrt. Így először is sikerült elérnie azt, hogy mentesüljön a fűrésztó munkák alól, ezután elérte a szabadulást, majd pedig a Rendkívüli Segélyezési Bizottság révén amerikai beutazási engedélyhez jutott. Ha neki is, mint a többieknek, csupán a páratlan szerencsén múlt volna szabadulása, senki sem tehetett volna neki szemrehányást. Ő azonban ezt a privilegizált menekülést álfreudista pszichológiai elméletté alakította, szem előtt tartva azt, hogy ha a zsidók erősebben és tevékenyebben léptek volna fel elnyomóikkal szemben, elérhették volna a náciknál, hogy emberségesebben bánjanak velük.

Mint ismeretes, amikor Bettelheim képtelen gondolatai napvilágot láttak, az emigráns közösség nagy részének dühét zúdította magára, mivel eltekintett attól a tényről, hogy 1939-ben a halálgépezet még nem működött. Gordon W. Allport, a Harvard Egyetem pszichológusa közölte le az *Egyéni- és tömegviselkedés szélsőséges helyzetekben*¹ című 1943-ban írt cikket, mivel az az individuummal foglalkozott, de a többi kiadó visszautasította, mert az írás megbízhatatlan adatokon alapult. Ebben az esszéjében, amely arról szólt, hogy a rabok elnyomók ellen úgy próbáltak védekezni, hogy velük azonosították magukat, Bettelheim nem hivatkozott Anna Freud és Ferenczi Sándor elméleteire, annak ellenére, hogy ők ezt a gondolatot kevéssel az Anschluss előtt fedezték fel. Az olyan nagy elmék, mint Hannah Arendt, Max Horkheimer és Th. W. Adorno, akik a náci sikerét ugyancsak az egyéni viselkedés terminusaival próbálták magyarázni, bár eltérő filozófiai álláspontot vallottak, és nem értettek egyet Bettelheim néhány állításával és hiperbolájával sem, nyilvános vitákon elkötelezték magukat mellette, és nem sokkal később felkérték őt arra, hogy működjék közre egy kötetben, amely a nemzeti szocializmusról szól. Dwight Macdonald részleteket közölt a *Szélsőséges helyzetekből* a *Politics* című folyóiratban, és gyakran idézték a *Commentary*-ben is. Mindezek reflektorfénybe állították Bettelheimet, és felkeltették a média érdeklődését.

Amikor Bettelheim megérkezett New Yorkba, azt követően pedig Chicagóba, a bécsi pszichoanalitikusok közül még senkinek sem ismerték a nevét, bár az amerikai környezet készen állt fogadásukra. Bettelheim élvezte ennek a kulturális atmoszférának az előnyeit, és nem utolsósorban tehetségének köszönhetően, ki is használta azt. Azzal, hogy a freudi kategóriákat alkalmazta, két legyet ütött egy

---

¹ In: Bruno Bettelheim: *A végső határ*. Európa, Bp. 1988. 39–82.

csapásra: megalapozta professzori hírnevét a pszichoanalitikus nyelvezet segítségével, és alátámaszthatta azt az állítását, hogy közel állt Freudhoz, akivel sohasem találkozott. Hiszen ki tudta volna Amerikában bebizonyítani, hogy ez nem volt igaz, és ki törődött ezzel?

Első felesége, Gina, egy autista gyermeket vitt bécsi otthonukba, aminek következtében Bettelheim elkerülhetetlenül is betekintést nyert ennek a lánynak, Patsy Lyne-nek a lelkivilágába. Hogy azután Freud követőjeként tovább növelhesse pszichoanalitikusi hírnevét, és hogy munkát kapjon a pszichológia világában, elűtözte eredményeit, mondván, hogy ő maga foglalkozott a lánnyal. (Amikorra 1960-ban megírta *The Informed Heart* című művét, továbbra is azt állította, hogy két autista gyermekkel élt Bécsben, akiket kezelte, és történeteket talált ki velük kapcsolatban.) A bécsi *Schmäh* az autizmus egyik atyjának kiáltotta ki, bár az autizmus ebben az időben még nem volt jól definiált és általánosan elfogadott kategória. Elbűvölő személyisége és kivételes tehetsége, amellyel képes volt magára irányítani a rivaldafényt, meggyőző ereje és hallgatni tudása juttatta őt első megbízatásához az Ortogenikus Iskolában.

Bettelheim bizonyára többet takart el, mint csupán szakértelmének hiányosságait. Megpróbálta meghamisítani a múltját, és mindenekelőtt magyarázatot adni arra a tizenkét évre, amelyet használt bútorok kereskedésével töltött. Az üzletet neki kellett átvennie, miután édesapja meghalt szifiliszben. Miközben a tönkrementéstől rettegett, a fiatal Brunót rémképek gyötörték, főleg amiatt, mert nem tudta azt, hogy vajon apja betegsége (ami biztos halálhoz vezet) azután jelentkezett-e, hogy ő megszületett, vagy előtte, és így örökölte azt. Az otthon elkerülhetetlen nyomasztó légköre miatt szívesebben töltötte idejét a nagynénje és unokaöccse, Buxbaumék társaságában. Tudatában volt annak, hogy külseje nem vonzó: kistermetű, krumpliorrú, szemüveges ember volt. Mint minden magában bizonytalan ifjú, hajlamos volt arra, hogy beletemetkezzen a könyvekbe. Végül Gina sürgetésére, harmincöt éves korában visszament a bécsi egyetemre, hogy megírja doktori disszertációját a humán tudományok területén – 1938 júniusában, pár hónappal az Anschluss után.

Pollak könyvében rendszeresen visszatér Bettelheim korai tapasztalatainak köszönhető különböző depressziós küzdelmeire. Habár Bettelheimnek az volt a szokása, hogy mindenki más tüneteit a pszichoanalízis révén magyarázta, a sajátjai esetében nem tette ezt. Még az sem teljesen világos, hogy Sterbával folytatott pszichoanalízise depressziójának leküzdése céljából 1929-ben történt-e, mint ahogyan azt ő legalább egyszer állította, vagy 1936 körül, ahogyan Gina, az őt leginkább ismerő tanú visszaemlékszik. Gina azt mondta, hogy a kezelés legfeljebb egy évig tarthatott, míg Bettelheim azt állította, hogy legalább két évig. Hogyan is ismerhette volna be Bettelheim azt, hogy szinte nem is vett még részt analízisben, miközben egekig magasztalták őt, mint kiváló pszichoterapeutát – ha nem is szükségsze-

rűen szakmai hozzáértése alapján, de a világ szemében mindenképpen! Vajon félt-e attól, hogy ha a média kitalálja, hogy páciensként kezelték, kártyavára összedőlhet, és a király újra békává változik? Hiszen a mély önismeret alapvető feltétele és egyben belső lényege is a pszichoanalitikus munkának. Bettelheim nem vette komolyan Kurt Eissler tanácsát, nevezetesen azt, hogy addig, amíg nem vett részt teljes analízisben, senki nem vezethet egy olyan iskolát, ahol érzelmileg sérült gyermekeket gyógyítanak. Úgy vélem, ez a hiányossága okozta az örökbe fogadott családokkal szemben mutatott felsőbbrendű viselkedését, valamint hajthatatlan ragaszkodását ahhoz, hogy miután megbíztak benne, eltávolítsa a szülőket gyermekeiktől. Pollaknak azt állította, hogy az ő (mármint Pollak) apja egy „slemil”, azaz szerencsétlen flótás volt, aki erősen háritotta az érzelmeket, az édesanyja pedig szentnek és mártírnak tüntette fel magát, s nem fogadta el azt, hogy felelős Stephan pszeudo-gyengeelméjűségéért.

Pollak szerint Bettelheim más prominens pszichoterapeutáknál sokkal ellenségesebb volt az anyákkal szemben, mind a magánéletben, mind pedig a közéletben, és nagyobb gyűlöletet érzett a saját anyja iránt, mint amit valaha is leírt vagy beismerett. Bettelheim boldog házasságban élt Trude Weinfelddel, akivel volt már Bécsben egy kalandja, mielőtt Trude Ausztráliába emigrált volna. A házasságkötésre azután akkor került sor, hogy Gina rövidebb Amerikába érkezése után elhagyta Bettelheimet. A Trudével való házasság Bruno körül forgott, amit Trude látszólag nem bánt. Mindezekhez hozzá kell még fűznöm azt, hogy Trude első pillantásra halálosan szerelmes lett Brunóba, és ez a fajta egyoldalú kapcsolat mélyen magán viselte a bécsi stílusjegyeket. Később a házaspár legtöbb közeli barátja menekültek közül került ki, akik közé tartozott Gina a férjével, Peter Weinmann-nal. Bettelheim még sikerei és híre ellenére sem mondott le arról, hogy kicsi, csúnya, idegen zsidóként gondoljon magára. És amint egyre öregebb lett, romló egészsége csak felfokozta ezeket az érzelmeket, különösen Trude halála után.

Hogyan tudott vajon Bettelheim mindezekkel a sérülésekkel együtt maga köré gyűjteni olyan sok hűséges barátot és kollégát, és mindamelllett, hogy hírnévre tett szert, felépíteni az Ortogenikus Iskolát, ha – mint ahogyan halála után egyre inkább kiszivárgott – várát homokra építtette, és a féligazságok hálójában tartotta azt fenn? Természetesen ki tudta használni azt, hogy Amerikában egyre inkább szükség lett olyan módszerekre, amelyekkel az érzelmileg sérült és bűnöző gyermekeket lehet kezelni. Bár voltak más szakértők is, akik a gyerekek kezelésére tették a hangsúlyt, nem pedig zárt intézeti elhelyezésükre, ezek mégsem tudták úgy magukra vonni a közfigyelmet, mint Bettelheim. Ő persze sokkal termékenyebb író volt, mint a többiek, akik az autizmus okainak és gyógy módjainak kutatásával foglalkoztak, és ezen felül képes volt arra, hogy megtartsa szerfelett hűséges szerkesztőit, akik szorgalmasan dolgoztak írásain. Miután a *The New Yorker* kedvence lett, semmi sem tarthatta vissza őt attól, hogy nagy hűhót csapjon szabad asszociációival.

Miután elolvasta Melford Spiro könyvét ebben a témában, a kibucok gyermeknevelési szakértőjévé kiáltotta ki magát. Spiro antropológiai munkáját, amely mindössze egyéves kutatáson alapult, gyengének és korlátozott érvényűnek minősítette, annak érdekében, hogy előremozdítsa saját karrierjét. Anélkül, hogy valaha is ellátogatott volna Izraelbe és látott volna akár egyetlenegy kibucot is, Bettelheim azt állította, hogy bár a gyerekek alkalmanként kedvesen néznek szüleikre, ezt szeretet és tisztelet nélkül teszik, ugyanakkor a szülők sem hiányolják azt, hogy gyermekeik érzelmi középpontjai legyenek. Eme felfedezés után Bettelheim továbbment, és azt tartotta, hogy a kibucban folyó nevelés „kétségtelen siker” – miközben maguk a kibuclakók is ambivalensek voltak iránta, és elkezdték otthon marasztalni gyermekeiket. Nem kellett sok ahhoz, hogy láthatóvá váljék az, hogy ez az írás Bettelheim álláspontját próbálta alátámasztani arról, hogy a szülők rossz hatást gyakorolnak utódaikra, és azt az elhatározását, hogy saját felelősségükre tartásuk távol őket maguktól azzal, hogy az Ortogenikus Iskolába adják gyermekeiket.

1977-ben Bettelheim megjelentette *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*² című könyvét. Ebben a művében azt kifogásolta, hogy csupán néhány pszichoanalitikus tartotta fontosnak a gyermekeknek szóló meséket (de ők is túlságosan leegyszerűsítve és dogmatikusan szemlélték a meséket), és senki sem írt a témáról. Pollak megállapítja és részletesen dokumentálja azt, hogy ez nem volt igaz miként az éhes Hansel, Bettelheim úgy segített magán Julius Heuscher magyarázataival, és még arról is elfelejtkezett, hogy feltüntesse Heuscher művét könyve irodalomjegyzékében. Arra a megállapításra jutott, hogy sokkal többet tanulunk saját magunkról és társadalmilag nehéz helyzetünkről a tündérmesékből, mint bármilyen más irodalomból, és a gyermekek képesek jól kezelni találkozásukat farkasokkal és boszorkányokkal, még nehéz helyzetekben is. A könyv megkapta az amerikai kritikusok díját és a Nemzeti Könyvdíjat is. Ezt követően Bettelheim nyugdíjba vonult és elköltözött kaliforniai álomkastélyába. De nem volt elégedett, és még mindig melengette magában kisebbségi érzését. Bettelheim utolsót dobantott 1982-ben napvilágot látott könyvével, a *Freud and Man's Soul* című művével. Ez eredetileg egy hosszabb cikknek indult a *The New Yorker* hasábjain, és azt hangsúlyozta, hogy Freud írásait rosszul fordították le angolra: az amerikai freudistákra szabták, akik tudományos alapokra próbálták helyezni a pszichoanalízist, hogy elfogadtassák azt az orvosokkal. Ily módon Strachey fordításai kimosták Freud műveiből az emberi minőségeket. Bettelheim kitűnő példákkal illusztrálta ezt: a *Fehlleistungot parapraxisnak* fordította Strachey, a *Schaulustot scopophilának*, az olyan mindennapos kifejezéseket pedig, mint *Ich, Es* és *Über-Ich*, *egónak*, *idnek* és *superegónak*. Azt azonban elfelejtette megemlíteni, hogy ezzel a témával évekig foglalkoztak az

---

² Gondolat Kiadó, Bp. 1986.

önmagukra valamit is adó pszichoanalitikusok, Freudot és leányát, Annát is beleértve. S ahogyan feltételeztem könyvismertetőmben, valószínűleg nem is gondolt arra, hogy írjon erről, egészen az Anna Freud halálát követő évig.

Bettelheim népszerűsége minden bizonnyal növelte az Ortogenikus Iskola hírnevét. Eredményességét azonban megkérdőjelezhetetlenül kitartó híveinek köszönhetette, hűséges tanítványokból felszentelt csapatának – akik számára ő egyfajta terapeutaiként szolgált –, és a freudi kánon alapos ismeretének. Mindahányszor a tanácsadók kérdéseket tettek fel és aggodalmaikat fejezték ki a gyermekek viselkedésével kapcsolatban, vagy saját személyes felháborodásaiknak adtak hangot, Bettelheim visszaemlékezett egy barátjára Bécsben, aki ugyanilyen problémával küszködött. Az anekdotákon keresztül tanítás természetesen nem jelentett különleges megközelítést Bettelheim számára, de ezzel a meglehetősen laza módszerrel szert tett siker arra sarkallta, hogy minél több olyan történetet találjon ki, amelyekben végül is hinni látszott. Ő maga eltúlozta a kezelések arányait, s ezzel a nevelők, a pszichoanalitikusok, a pszichológusok és mások figyelmének középpontjába állította. Továbbá, ezeknek az eredményeknek az eltúlzása révén egyre több jelentkezőt vonzott tanítványai közé, ami egyben azt is jelentette, hogy kevésbé sérült gyermekeket is fel tudott venni, olyanokat, akik növelték az iskola sikerét. Mert ahogy mondják, semmi sem sikerül úgy, mint a siker.

Pollak bemutatja, hogy Emmy Sylvester, egy bécsi orvos és pszichiáter, aki segített Bettelheimnek megírni azt a beszámolót, amelynek köszönhetően munkát kapott az iskolában, tovább könnyítette felemelkedését azzal, hogy együttműködött vele hat olyan folyóiratcikk megírásában, amely elrejtette őt a tartózkodási engedélyt firtató hatóságok szeme elől. De ő sem neki, sem másnak nem mondott köszönetet ezért a győzelemért. Például a *Home for the Heart* (1974) című, tizedik könyvében hangsúlyozza a gyermekek megmentését szolgáló elkötelezettségét, amely tábori tapasztalataiból származik: abból a dühből, amelyet az elvesztegetett életek korbácsoltak fel benne, függetlenül attól, hogy a vas vagy az érzelmek szögesdróttja mögött rekedtek-e meg. Ekkor már számos népszerű és tudományos cikkben foglalkoztak műveivel, és karrierjének csúcspontjára ért.

Minden egyes művében, csakúgy mint a *Time* „Jó reggelt, Amerika“ című rovatában, számtalan interjúban, szakmai és népszerűsítő cikkekben, Bettelheim ragaszkodott ahhoz, hogy mindenfajta verés, fizikai bántalmazás, vagy bármilyen másfajta gyermekeken elkövetett fizikai erőszak tilos legyen. Úgy tartotta, hogy a gyermek példák hatására hagy fel a verekedéssel, és a terapeutának kötelessége küzdenie a betegek fölött gyakorolt jogtalan dominanciával szemben. A Bettelheim indulatos vérmérsékletére tett első utalás a *New York Times Magazin*ban jelent meg 1970-ben, amely azt állította, hogy Bettelheim nem cselekedett prédikációi szerint. Annak ellenére, hogy egy egykori bentlakó regényt írt az Ortogenikus Iskola életéről a nyolcvanas évek elején, az igazság csak Bettelheim 1990-ben elkövetett ön-

gyilkossága után derült ki. Néhányan azt állították, hogy terrorizálta a gyerekeket; mások elborzadtak attól a ténytől, hogy Bettelheim kegyetlen ember, aki megértésről prédikál, megint mások védelmére keltek, visszaemlékezve a vele folytatott sikeres terápiákra, és arra, hogy legalább néhány gyermeknek felajánlotta teljes segítségét. Afelől azonban semmi kétség, hogy Bettelheim jó néhány gyermeket megvert, s ezt Pollaknak egykori diákokkal folytatott interjúi is megerősítik. Miközben Bettelheim ahhoz ragaszkodott, hogy tanítványai inkább a pszichoanalitikus megközelítést mélyítsék el magukban, mintsem működőképes környezeti feltételeket alakítsanak ki, zsarnokoskodott felettük. „Azért tette-e ezt, mert meg volt győződve arról, hogy ő a gyermekek felettes-énje, amit neki kívülre kell helyezni, míg ők magukéva nem tudják tenni?” De vajon miért nem hozta nyilvánosságra ezt a meggyőződését? Pollak azt állítja, hogy nem tudta megtenni, amellet, hogy pénzügyi támogatásban részesült a kormányhivataloktól, alapítványoktól és mecénásoktól, a szülők bizalma is alábbhagyott volna, és a chicagói egyetem is visszavonhatta volna azt a feltétel nélküli segítséget, amelyetől vállalkozása függött. Vagyis, ha a teljes igazságra fény derül, ez Bettelheim egész életművét értéktelen semmivé változtatta volna.

Sokan állították, hogy az alkalmazkodás a zsidó élet egyik alapténye, azok számára is, akik feladták zsidóságukat – akár gyűlölik saját magukat, akár nem. Még inkább igaz ez, azt hiszem, a bécsi menekültekre, akiknek már a szülei feladták valóságukat, és akik, mint Bettelheim, univerzalista és szocialista eszméket kezdtek vallani, kirándulni jártak a *Wandervögel*-mozgalommal,³ és akiktől Amerikába érkezésük után elvárták, hogy beilleszkedjenek a tágabb kultúrába, miközben azonosították őket a zsidó közösséggel, amelyet ezek a jövevények nem igazán értettek, de amelyet nem tudtak (és valószínűleg nem is akartak) elutasítani. Sokszor elmondták azt is, hogy az emigráció következtében a pszichoanalízist hozzáigazították az amerikai szükségletekhez, így Freud tanítványai Amerikába érkezésüket követően „tudományosították” „művészetét”. Ez egy másik vitának lehetne a tárgya. Bettelheim azonban, amint belépett ebbe a szakmába, belekerült ebbe a vitába is. Ily módon, s azáltal, hogy láthatóvá vált a közvélemény szemében, legalábbis néhány klasszikus freudista többé-kevésbé teljesen elfogadta őt, és többel közülük együtt is dolgozott. Mégis, ahogy több pszichológus nyert bebocsátást a szakma belső körébe anélkül, hogy felvették volna őket a Nemzetközi és az Amerikai Pszichoanalitikus Egyesület tagjai közé, ő is csatlakozott a tiltakozásokhoz.

Természetesen ezek után elfelejthette volna a *Schmäh* kétélű iróniáját, ami Bécsben magától értetődő volt. Ezt a fajta komoly ugratást, amely leginkább a verbális *repartén* alapult, és ami azt feltételezte a hallgatóságról, hogy soha nem ad-

---

³ „Vándormadarak” – német hazafias ifjúsági mozgalom a húszas években.

ja fel hitetlenségét, bizonyos mértékig készpénznek vették, amikor Bettelheim Chicagóba érkezett.

Élete vége felé Bettelheim meghívta azokat a fiatal barátait, fiatal pszichoanalitikusokat és tudományos kutatókat, akik meg akarták ismerni gondolatait, tapasztalatait, és tanulni akartak tőle. Bettelheim elbűvölte őket, és nagy hatást gyakorolt rájuk briliáns tehetségével. David James Fisherrel folytatott utolsó interjúja alapján úgy látszik, igazán elhitt önmagáról néhány olyan történetet, amelyről Pollak aprólékos munkával kimutatta, hogy nem igazak. Mindezek ellenére mégsem becsülném le eredményeit, amelyek – függetlenül attól, hogy igazak voltak-e vagy hamisak – egy olyan ember történetéhez tartoznak hozzá, aki kitalálta önmagát, és ezzel hozzásegített sok autista gyermeket ahhoz, hogy teljes értékű életet éljen.

Tóth Angelika fordítása